

Facebook a dějepis. Potenciál profesních komunit na sociální síti pro podporu inovativní výuky dějepisu

Jaroslav Najbert

FACEBOOK AND HISTORY: THE POTENTIAL OF PROFESSIONAL SOCIAL MEDIA COMMUNITIES FOR SUPPORTING INNOVATIVE HISTORY TEACHING

The paper presents the results of an analysis of the community life of three Facebook groups that bring together Czech history teachers. By combining content and discourse analysis of the posts and discussions, it seeks to provide information on the functioning of these groups and their potential for the professional development of their members.

KEYWORDS:

historical literacy; didactics of history; Facebook; communities of practice; educational innovations

VÝZKUM PROFESNÍCH FACEBOOKOVÝCH KOMUNIT PRO VYUČJÍCÍ DĚJEPISU

Rozvoj digitálních technologií a nových médií má od přelomu milénia signifikantní dopad na vzdělávání žáků i učitelů. Zásadním způsobem se proměnila nejen edukační média, ale také historická kultura, v jejímž rámci se internet a sociální sítě staly významným socializačním činitelem. Dopadu digitální revoluce na historické vzdělávání se věnují významní zahraniční badatelé,¹ zaměřují se na něj první domácí studie² a je přirozeně reflektován ve vzdělávací politice a při revizi stávajícího kurikula.³

- 1 Samuel WINEBURG, *Why Learn History (When It's Already on Your Phone)*, Chicago 2018; přehledně o digitální historii a historickém myšlení viz Cory WRIGHT-MALEY — John K. LEE — Adam FRIEDMAN, *Digital Simulations and Games in History Education*, in: Scott Alan Metzger — Lauren McArthur Harris (edd.), *The Wiley International Handbook of History Teaching and Learning*, New York 2018, s. 603–630. Srov. Roy ROSENZWEIG — Anthony GRAFTON (edd.), *Clio Wired. The Future of the Past in the Digital Age*, New York 2011; Kurtis S. MEREDITH — Jeannie L. STEELE, *Classrooms of Wonder and Wisdom. Reading, Writing, and Critical Thinking for the 21st Century*, New York 2010; Yehuda E. KALAY — Thomas KVAN — Janice AFFLECK (edd.), *New Heritage. New Media and Cultural Heritage*, London 2008.
- 2 Odkazují v první řadě na vybrané příspěvky tematických čísel *Historické vzdělávání v časech nových médií*, *Historie — Otázky — Problémy* 13, 2021, č. 2, a dále *Public history / dějiny ve veřejném prostoru*, *Historie — Otázky — Problémy* 10, 2018, č. 1; dále Denisa ZIMOVÁ, *Využití digitálních vzdělávacích nástrojů ve výuce dějepisu*, diplomová práce, Historický ústav FF MU, Brno 2022 (vedoucí Lukáš Fasora). Srov. Kamil ČINÁTL — Jaroslav NAJBERT — Jaroslav PINKAS — Čeněk PÝCHA — Vojtěch RIPKA, *Digitální technologie ve výuce dějepisu a dalších společenskovedních předmětů*, *Marginalia historica* 8, 2017, č. 1, s. 25–40.
- 3 V rámci tzv. malé revize rámcových vzdělávacích programů byla nově definována digitální kompetence, kterou mají základní školy zakomponovat do svých ŠVP do roku 2024.

Tento příspěvek nahlíží digitální aspekty historického vzdělávání z perspektivy profesního rozvoje učitelů. Zabývá se tím, jak mohou sociální sítě⁴ — konkrétně Facebook — podpořit u vyučujících rozvoj oborových teoretických i metodických kompetencí. Oborově didaktická vysokoškolská příprava studentů a studentek učitelství, stejně jako realizace kurzů dalšího vzdělávání stávajících vyučujících, musí čelit různým bariérám při zavádění inovací a jejich efektivita je diskutabilní.⁵ Vzhledem k absenci kariérního řádu a na něj navázaného systému certifikovaného celoživotního vzdělávání neexistují v ČR uspokojivé nástroje pro stanovení toho, zda jsou pokusy o zkvalitnění výuky dějepisu úspěšné.⁶

Sociální sítě představují fenomén, který má potenciál diskuzi o profesním vzdělávání doplnit o nová zjištění. Unikátnost sociálních sítí spočívá v první řadě v tom, že překonávají řadu bariér bránících dosud trvalému profesnímu síťování. Umožňují vytváření nových komunit, jejichž členové spolu komunikují distančně a asynchronně a mohou využívat teoreticky neomezený digitální prostor ke sdílení. Sociální sítě nejen že sdružují vyučující, kteří se nikdy nepotkali nebo se nemohou pravidelně potkávat fyzicky, ale současně zviditelňují jejich interakci,⁷ která je ve formě publikování příspěvků a online diskuzí zaznamenána v digitální stopě a může být podrobena zkoumání.

Rámec pro změny definuje zejména *Strategie vzdělávací politiky 2030+ a Akční plán pro digitální vzdělávání (2021–2027)*. V rámci výuky nové informatiky vznikly metodické sekce pro jednotlivé obory včetně dějepisu na stránkách Národního pedagogického institutu: <https://revize.edu.cz/clanky/dejepis> [náhled 13. 8. 2023]. Digitální rozcestník několika metodických příspěvků k tématu viz Josef HERINK, *Dějepis a jeho příležitosti v digitálním prostředí*, 26. 5. 2022, <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/G/23305/dejepis-a-jeho-prilezitosti-v-digitalnim-prostredi.html> [náhled 13. 8. 2023].

- 4 Sociální, respektive komunitní síť pro účely analýzy definuji jako online službu, která umožňuje jednotlivým uživatelům: 1) vytvořit veřejný nebo částečně veřejný profil a 2) vytvářet si seznam dalších uživatelů, se kterými mohou být ve spojení různými formami interakce (zejména sdílením informací, obrázků nebo videí). Viz Charlotte N. GUNAWARDENA a kol., *A Theoretical Framework for Building Online Communities of Practice with Social Networking Tools*, *Educational Media International* 46, 2009, č. 1, s. 3–16.
- 5 Kamil ČINÁTL — Jaroslav NAJBERT — Vojtěch RIPKA, *Historická gramotnost v aplikaci HistoryLab: realistický přístup k osvojování didaktické teorie dějepisu*, *Historie — Otázky — Problémy* 13, 2021, č. 2, s. 50–70. Srov. Jan SLAVÍK — Tomáš JANÍK — Petr NAJVAR — Michaela PÍŠOVÁ, *Mezi praxí a teorií v učitelském vzdělávání: na okraj českého překladu knihy F. A. J. Korthagena et al.*, *Pedagogická orientace* 22, 2012, č. 3, s. 367–386.
- 6 Neuspokojivou situaci měl potenciál změnit projekt pod záštitou MŠMT s názvem *Dějepis+*. Díky spolupráci odborníků z Ústavu pro studium totalitních režimů, vysokých škol a Národního pedagogického institutu ČR docházelo v letech 2021–2023 k dvouletému pokusnému ověřování zavádění moderní a efektivní metody výuky dějepisu a fungování učících se komunit učitelů dějepisu. Viz informace na webu projektu *Dějepis+*: <https://dejepisplus.npi.cz/o-projektu> [náhled 13. 8. 2023]. MŠMT své rozhodnutí projekt *Dějepis+* neprodloužit vysvětlilo úspornými opatřeními. Skupina zapojených učitelů však v novém školním roce pokračovala v tvorbě a komunitním sdílení metodik pod značkou *Vzájemné učení+*. Viz https://lurl.cz/@vzajemne_uceni [náhled 20. 10. 2023].
- 7 Ch. N. GUNAWARDENA a kol., *A Theoretical Framework*, s. 5.

Je však třeba upozornit na uživatelská specifika, která limitují výpovědní hodnotu vzorku členů online skupin. Počet uživatelů sociálních sítí rychle narůstá, na začátku roku 2022 DataReportal odhadoval počet uživatelů na 4,6 miliardy, což je téměř 60 % světové populace. Facebook, aktivní od roku 2004, je přitom s počtem 2,9 miliardy aktivních účtů dlouhodobě nejpoužívanější sítí, následovaný platformami YouTube a Instagram.⁸

Data o aktivitě českých učitelů a učitelek dějepisu na sociálních sítích k dispozici nemáme. Jisté však je, že Facebook sdružuje pouze omezený segment učitelské komunity, definovaný dvěma souvisejícími znaky. Prvním je úroveň dosažených schopností zacházet s digitálními technologiemi obecně. Navzdory modernizaci hardwarového i softwarového vybavení škol v uplynulých letech data České školní inspekce dokládají spíše nízkou úroveň digitálních kompetencí vyučujících — například před koronavirovým lockdownem využívala digitální technologie pouze pětina základních a středních škol.⁹ Druhý aspekt je sociodemografické povahy. Průměrný věk vyučujících dějepisu na základních a středních školách činil v roce 2019 téměř 46, respektive 48 let.¹⁰ Dějepisáři tedy dominantně spadají, a nijak se tím neodlišují od vyučujících jiných oborů, do kategorie tzv. digitálních přistěhovalců,¹¹ kteří vyrůstali a profesně se připravovali ve světě bez digitálních technologií. Aktivita na Facebooku je u jednotlivých generačních kohort značně nevyrovnaná, 60 % uživatelů je mladších 35 let, zatímco u starších 45 let má facebookový profil odhadem jen každý pátý.¹² Složení skupin je jednoznačně výběrové, bližší sociodemografický popis zkoumaných učitelů znemožňuje nastavení soukromí u osobních profilů většiny členů skupin.

ANALÝZA PROFESNÍCH SKUPIN: CÍLE A METODY

Cílem tohoto textu je představit výsledky srovnávací analýzy tří facebookových komunit. Pro srovnání metodami obsahové a diskurzivní analýzy byly vybrány tři

8 Simon KEMP, *Digital 2022: Global Overview Report*, 26. 1. 2022, <https://datareportal.com/reports/digital-2022-global-overview-report> [náhled 13. 8. 2023].

9 Tomáš PAVLAS a kol., *Vzdělávání na dálku v základních a středních školách. Tematická zpráva*, Praha 2020, s. 3 a 5. Srov. Kamil KOPECKÝ — René SZOTKOWSKI — Lukáš KUBALA — Veronika KREJČÍ — Martin HAVELKA, *Moderní technologie ve výuce (o moderních technologiích ve výuce s pedagogií pro pedagogy)*, Olomouc 2021, s. 12. Ředitelé škol každopádně v další zprávě z roku 2021 uvedli v 90 % výrazné či velmi výrazné zlepšení digitálních kompetencí vyučujících, což lze vysvětlit nutností dlouhodobé distanční výuky. Srov. Tomáš ZATLOUKAL a kol., *Kvalita a efektivita vzdělávání a vzdělávací soustavy ve školním roce 2020/2021. Výroční zpráva České školní inspekce*, Praha 2021, s. 67 a 101.

10 Michaela MARŠÍKOVÁ — Václav JELEN, *Hlavní výstupy z Mimořádného šetření ke stavu zajištění výuky učitelů v MŠ, ZŠ, SŠ a VO*, Praha 2019, s. 19. Výzkumu realizovaného MŠMT v roce 2019 se účastnilo 5531 vyučujících dějepisu na ZŠ a 2249 na SŠ. Údaje o mediánu bohužel nebyly zveřejněny.

11 Marc PRENSKY, „Digital Natives, Digital Immigrants“, *On the Horizon* 9, 2001, č. 5, s. 1–6.

12 Kamila LORENZOVÁ, *VYVRÁCENO: Mladé už na Facebooku nezasáhnete*, 19. 4. 2022, <https://unifer.cz/vyvraceno-mlade-uz-na-facebooku-nezasahnete> [náhled 13. 8. 2023].

nejpočetnější komunity, které deklarují zájem sdružovat vyučující dějepisu: skupina *Dějepis pro ZŠ a SŠ výukové materiály a nápady na sdílení*, skupina spolku Pedagogické komory *Učitelé dějepisu sobě (PK)* a skupina *Starší dějiny moderně*.

K analýze byl kombinací záměrného a náhodného výběru definován modelový měsíc školního roku 2021/2022, zahrnující období od 1. do 30. listopadu 2021. Výběr zohledňoval následující kritéria:

1. Dynamika členství: za předpokladu, že velikost skupiny ovlivňuje kulturu diskuze a četnost příspěvků, byl minimální počet členů stanoven na 500. Nejmladší skupina *Starší dějiny moderně*, působící od září 2020, dosáhla tohoto počtu v říjnu 2021.
2. Běžný školní provoz: byly vybrány pouze měsíce, které neovlivnil celostátní lockdown škol a které nejsou mimořádné z hlediska harmonogramu školního roku. S ohledem na prázdninové volno, začátek i ukončení školního roku a náročné období maturit a uzavírání klasifikace byly z předvýběru vyřazeny měsíce září, prosinec, leden, květen, červen, červenec a srpen.
3. Los: ze zbývajících měsíců školního roku byl vylosován měsíc listopad.

Ve zkoumaném období jsem byl členem skupiny *Starší dějiny moderně*, obsah skupiny jsem však svou aktivitou nijak neovlivňoval. Vzhledem k usnadnění analýzy příspěvků mi bylo později umožněno stát se také jedním ze správců skupiny. V ostatních skupinách jsem momentálně běžným členem.

Příspěvky ve zvoleném měsíci listopadu 2021 jsem pro každou skupinu nejdříve přečetl a metodou otevřeného kódování následně tematicky kategorizoval. Sledoval jsem v první řadě didaktický potenciál příspěvků pro rozvoj historické gramotnosti a dalšího profesního růstu (s ohledem na seberozvoj v podobě kurzů DVPP nebo možnost reflektovat vlastní praxi), ale i další charakteristiky (například marketingové produkty, zajímavosti v médiích atd.), které umožnily skupiny typologizovat.¹³

Historickou gramotnost defnuji v souladu se současnou oborově didaktickou literaturou jako kombinaci historického myšlení, jež strukturuje naše pojmání minulosti, a badatelských dovedností rozvíjejících schopnosti relevantní interpretace historických pramenů. Výuka rozvíjející historickou gramotnost je konstruktivisticky ukotvená s dominantním zapojením badatelských postupů, při kterých žáci aktivně spoluutváří význam učení v interakci s historickými prameny.¹⁴ Do kategorie příspěvků s didaktickým potenciálem jsem tedy zahrnul ty příspěvky, u kterých bylo možné z obsahu nebo širšího kontextu publikování vydedukovat vzdělávací cíle nebo metodiky, směřující právě do oblasti rozvoje historické gramotnosti.

Dalším cílem byl popis členské participace. Sledoval jsem ji skrze autorství příspěvků a četnost zpětné vazby ve formě komentářů. Zajímalo mě, jaké mají skupiny dominující aktéry a jak velký podíl příspěvků tito aktéři tvoří. V neposlední řadě byla

¹³ Pro bližší seznámení s metodou otevřeného kódování viz Roman ŠVARČEK — Klára ŠEĎOVÁ a kol., *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, Praha 2007.

¹⁴ Hana HAVLŮJOVÁ — Jaroslav NAJBERT, *Proměna cílů historického vzdělávání v časech nových médií*, in: Jaroslav Najbert (ed.) *Promýšlet dějepis v 21. století. Digitální aplikace pro práci s prameny HistoryLab.cz*, Praha 2017, <https://metodika.historylab.cz> [náhled 13. 8. 2023].

předmětem zkoumání vzájemná interakce členů, kultura diskuzí a sdílení. Cílem bylo zjistit, jaké lze pozorovat mechanismy utváření členských rolí, zejména jaká je povaha kapitálu, na kterém je vystavěna autorita dominujících aktérů, a v neposlední řadě, jak se utváří skupinová identita a případný komunitní étos.

Široké spektrum dílčích výstupů umožnilo odpovědět na hlavní výzkumnou otázku: jaký je potenciál zvolených facebookových skupin pro utváření funkčních profesních sítí a pro rozvoj oborových teoretických i metodických kompetencí učitelů. V úplném závěru se pokusím o shrnutí a interpretaci, proč se typy a potenciál vybraných skupin liší.

Závěrečná metodologická poznámka se týká odkazování. Vzhledem k tomu, že dvě ze tří skupin jsou uzavřené, rozhodl jsem se v práci jména uživatelů anonymizovat, respektive při citování příspěvky identifikovat podle názvů a odkazů. Jmenovitě jsou uváděny vesměs pouze osoby správců.

TYOLOGIE FACEBOOKOVÝCH SKUPIN: KOMEMORACE, ZAJÍMAVOSTI A GRAMOTNOST

Nejdříve krátce představím zkoumané skupiny a uvedu jejich velikost do širšího kontextu vybraných facebookových skupin zaměřených na vzdělávání.

Skupina *Dějepis pro ZŠ a SŠ výukové materiály a nápady na sdílení* (dále jen *Nápady na sdílení*) je nejstarší a nejpočetnější ze zkoumaných skupin na Facebooku, založená 6. září 2013. Skupina je soukromá, v únoru 2023 sdružovala 2800 členů. Jediná moderátorka je učitelka anglického jazyka a dějepisu na střední škole v Mostu Kamila Kmentová. Jejím cílem je „sdílení didaktického materiálu pro ZŠ a SŠ“.¹⁵

Skupinu *Učitelé dějepisu sobě (PK)* (dále jen *Učitelé sobě*), určenou také pro vyučující dějepisu napříč jednotlivými stupni vzdělávání, spravuje Pedagogická komora, z. s., podobně jako čtyři desítky dalších skupin. V únoru 2023 sdružovala 2 160 členů. Cílem skupiny s otevřeným členstvím je nejen propagovat činnost spolku, sdílet „zajímavé příspěvky nebo tipy pro kolegy“, ale také získávat podněty pro aktéry školské politiky a správy, média a širokou veřejnost.¹⁶ Správcem skupiny je oficiální profil *Pedagogická komora, zapsaný spolek*, společně s jejím prezidentem Radkem Sárkőzím, který vyučoval dějepisu a český jazyk.¹⁷

Skupina *Starší dějiny moderně* (dále jen *Starší dějiny*) sdružuje od 20. září 2020 vyučující dějepisu, kteří „chtějí navzájem sdílet konstruktivistické a moderní přípravy a metodiky ke starším dějinám“.¹⁸ V únoru 2023 sdružovala 2 140 členů. Skupinu se

15 *Dějepis pro ZŠ a SŠ výukové materiály a nápady na sdílení*, in: Facebook, <https://www.facebook.com/groups/1377646512468361> [náhled 13. 8. 2023].

16 Tematické facebookové skupiny Pedagogické komory, 3. 9. 2022, <https://1url.cz/@pedagogickakomora> [náhled 13. 8. 2023].

17 *Učitelé dějepisu sobě (PK)*, in: Facebook, <https://www.facebook.com/groups/dejepis> [náhled 13. 8. 2023].

18 *Starší dějiny moderně*, in: Facebook, <https://www.facebook.com/groups/337237211038475> [náhled 13. 8. 2023].

soukromým členstvím založilo několik aktivních učitelů, kteří jako závažný problém českého dějepisu vnímali absenci kvalitních materiálů pro výuku dějin mimo 20. století. Skupina má tři správce, každý z nich má několikaletou zkušenost s inovací dějepisné výuky. Prvním je učitel dějepisu na základní škole Jiří Karen, který ve svém publicistickém textu *Kterak jsem dělal revoluci v dějepise* z roku 2017 kritizoval překážky pro zavádění inovativních metod na českých školách.¹⁹ Podobně nespokojené kolegy s negativními zkušenostmi z neúspěšného zavádění inovací sdružil nejdříve ve facebookové skupině *Nechte nás sakra učit dobře*, kde anonymně publikovali svoje příběhy.²⁰ Společně s dalšími dějepisy byl iniciátorem vzniku skupiny *Starší dějiny moderně* a zůstal jejím neaktivnějším správcem. Další správce Martin Vonášek, učitel informatiky a dějepisu na ostravském Gymnáziu Hladnov, je v současnosti vedoucím DIGI centra Filozofické fakulty Univerzity v Ostravě. V letech 2010/2011 pilotoval alternativní verzi gymnaziální výuky dějepisu.²¹ Třetím správcem je Olga Kovaříková, učitelka dějepisu a hudební výchovy na základní škole v Přerově nad Labem, která od roku 2018 na svém blogu *Hravá dějepřava* popularizuje výukové metody, hry a projekty.²²

Skupiny *Učitelé sobě* a *Starší dějiny* jsou mladšími skupinami, což je patrné i na rychlejším růstu členské základny v průběhu roku 2022 (v průměru 100 nových členů měsíčně). Dějepisy mají ve srovnání například s aktivními učiteli fyziky početnější facebookové skupiny — *Elixír do škol (Fyzika)* má 1200 členů, *Učitelé fyziky (PK)* 1700 členů. Další facebookové profily zaměřené na historické vzdělávání a popularizaci mají řádově dvou až trojnásobný počet sledujících (portál *Dějepis v 21. století* má 4100, časopis *Dějiny a současnost* 5800, portál *Moderní dějiny* 6700). Ani zdaleka však nedosahují velikosti skupin Hejného matematické metody (*Hejného metoda* má členů 15 000) nebo didaktika Roberta Čapka (profil *Líného učitele* má 18 000 sledujících).²³

Z výsledku analýzy komunitního života tří facebookových skupin v listopadu 2021 (viz Tabulka 1) je však patrné, že velikost skupiny ani doba fungování skupiny nemusí být nutným předpokladem pro vysokou skupinovou aktivitu. Počet příspěvků ve sledovaném měsíci byl sice odstupňován podle množství členů (*Nápady na sdílení* 49, *Učitelé sobě* 32, *Starší dějiny* 19), o skupinové aktivitě však vypovídají spíše další ukazatele. U prvních dvou jmenovaných skupin komunita členů reaguje na sdílený obsah jen výjimečně, což nejlépe dokládá minimální počet zaznamenaných komentářů, které jsou navíc značně nerovnoměrné. Například u skupiny *Nápady na sdílení* reaguje 40 % komentářů (24) na pouhý jeden příspěvek, u obou skupin navíc zůstává

19 Jiří KAREN, *Kterak jsem dělal revoluci v dějepise a jak jsem dostal po(u)čuni*, 23. 11. 2017, https://1url.cz/@karen_revoluce [náhled 13. 8. 2023].

20 *Nechte nás sakra učit dobře*, in: Facebook, <https://www.facebook.com/nechtenassakraucit-dobre> [náhled 13. 8. 2023].

21 DIGI centrum je zaměřeno na využívání digitálních technologií ve výuce humanitních předmětů. Viz Humanitní DigiCentrum, <https://1url.cz/@digicentrum> [náhled 13. 8. 2023].

22 Olga KOVAŘÍKOVÁ, *Hravá dějepřava. Metody, projekty, hry a aktivity do hodin dějepisu*, <http://hravadejepřava.blogspot.com> [náhled 13. 8. 2023].

23 Statistiky pochází z veřejně dostupných informací o jednotlivých facebookových skupinách a profilech. Údaje k 8. 2. 2023.

nekomentováno více než 80 % příspěvků. Naproti tomu *Starší dějiny* mají průměrný počet osmi komentářů na příspěvek. I zde vzbuzují příspěvky různý zájem, nenacházíme však příspěvky, které by zůstaly úplně bez reakce.

Dalším ukazatelem, který pomáhá vysvětlit malou aktivitu členů komunity, je autorství příspěvků. V každé skupině jsem identifikoval dominujícího aktéra. Ve skupině *Nápady na sdílení* je to profil *Paměť národa Plzeňský kraj* (63 % všech příspěvků), u skupiny *Učitelé sobě* Radek Sárközy (53 %). Jiří Karen dominuje skupině *Starší dějiny* (37 % příspěvků a pravidelná aktivita v komentářích), na obsahu se však podílí výrazně širší okruh deseti členů, přičemž přibližně trojnásobný počet se zapojuje do sdílení svých zkušeností v komentářích.

	Nápady na sdílení	Učitelé dějepisu sobě (PK)	Starší dějiny moderně
Počet členů XI/2021 (srov. II/2023)	2 050 (2 800)	850 (2 160)	630 (2 140)
Počet příspěvků	48	32	19
Počet příspěvků dominujícího aktéra	31 (63 %)	17 (53 %)	7 (37 %)
Průměrný počet komentářů na příspěvek	0,8 (0,3) ²⁴	0,5	8
Didaktické reflexe	4 (8 %)	4 (13 %)	18 (95 %)
Zajímavosti a tipy (včetně marketingu)	14 (29 %)	18 (56 %)	2 (10 %)
Komemorace	21 (63 %)	4 (12 %)	0
Kurzy dalšího vzdělávání	5 (10 %)	5 (15 %)	1 (5 %)

TABULKA 1: Srovnání aktivity tří vybraných facebookových skupin v měsíci listopadu 2021. Četnost příspěvků v jednotlivých kategoriích a průměrný počet komentářů u jednotlivých skupin.

V neposlední řadě vypovídá o kvalitě skupinového sdílení tematické zaměření příspěvků. Tabulka 1 shrnuje také četnost příspěvků v jednotlivých kategoriích.²⁵ Nejpestřejší obsah má skupina *Nápady na sdílení*, ve které převažují příspěvky připomínající historické události a výročí (63 %). Ve skupině *Učitelé sobě* převažují odkazy na nové zajímavé poznatky a pomůcky (56 %), minimum příspěvků však vyvolává reakce stran didaktického promyšlení výuky. Naproti tomu *Starší dějiny* na rozdíl od zbylých

²⁴ Číslo v závorce uvádí průměrný počet komentářů po nezapočítání jednoho příspěvku s abnormální aktivitou uživatelů. Vystihuje aktivitu pro 98 % všech příspěvků.

²⁵ Kritériem pro zařazení do kategorie bylo nejen dominantní zaměření obsahu, ale také okolnosti publikování a reálná odezva. Pokud byl například sdílen nový vzdělávací materiál, ale autor příspěvku obsah nijak nekomentoval a nikdo na příspěvek nereagoval, byl zařazen do kategorie Zajímavosti a tipy (marketing), i když propagovaný materiál měl potenciál otevírat didaktické problémy — tento potenciál však nebyl nikým ve skupině využit. Ve výjimečných případech byl příspěvek zařazen do dvou různých kategorií, například když se jednalo o připomenutí výročí zábavnou formou. Data jsou k dispozici v archivu autora.

dvou skupin ve sledovaném období až na jednu výjimku netvořily jiný obsah než sdílení metodik a jejich reflexe v diskuzích (95 %).

Analýza umožnila definovat tři charakteristické typy skupin podle toho, jaké příspěvky tematicky převažují a jaký potenciál profesního rozvoje učitelů nabízejí. Každý z typů reprezentuje určitý specifický epistemický postoj k povaze a funkci výuky dějepisu.

První typ nazývám *komemorující dějepis*. Tvoří ho obsah, který spojuje cíle dějepisu s připomínáním významných událostí nebo osobností zejména moderní historie. Najdeme ho menšinově zastoupený u skupiny *Učitelé sobě*,²⁶ jednoznačně převažuje u skupiny *Nápady na sdílení* v důsledku agendy neziskové organizace *Post Bellum*. Facebookový profil její pobočky *Paměť národa Plzeňský kraj* v listopadu opakovaně připomínal například Den válečných veteránů a hrdiny I., II. i III. odboje,²⁷ transporty Židů do Terezína²⁸ nebo osobnosti spojené s československou normalizací a 17. listopadem 1989.²⁹

Funkcí takto pojatého dějepisu není pouze události a osobnosti připomínat, ale současně symbolicky oceňovat a prosazovat hodnoty, jichž jsou tyto osoby nositeli. Důraz na hodnotovou stránku historického vzdělávání můžeme ilustrovat propagací občanských a politických aktivit, jako je například sbírka vlčích máků ke Dni válečných veteránů (do které se zapojilo vedení krajského města v čele s plzeňským primátorem Martinem Baxou),³⁰ předávání Čestných plaket za odvážné občanské postoje hejtmankou Plzeňského kraje Irenou Mauritzovou³¹ nebo předávání Cen Paměti národa³² a výzvy k aktivnímu zapojení do Festivalu svobody.³³

26 Radek SÁRKÖZY, *Před 80 lety odjel první transport do Terezína [...]*, in: Facebook, 24. 11. 2021, <https://1url.cz/orOYJ> [náhled 13. 8. 2023], příspěvek odkazuje na stejnojmenný článek Adama Drdy na webu iRozhlas.cz (https://1url.cz/@irozhlas_terezin). TÝŽ, *História Česka a Slovenska v Kocke*, in: Facebook, 13. 11. 2021, <https://1url.cz/RrOYH> [náhled 13. 8. 2023], příspěvek odkazuje na klip profilu StudioMoonTV na YouTube (https://1url.cz/@youtube_historia).

27 Pokud není uvedeno jinak, obsahují citované odkazy v příspěvcích zpravidla link na stejnojmenné příspěvky na webu Paměti národa. *Paměť národa Plzeňský kraj, Už za týden je Den válečných veteránů [...]*, in: Facebook, 4. 11. 2021, <https://1url.cz/xrOYd> [náhled 13. 8. 2023]; *Paměť národa Plzeňský kraj, Všichni jsme dodržovali desatero skautského zákona [...]*, in: Facebook, 15. 11. 2021, <https://1url.cz/JrOY4> [náhled 13. 8. 2023].

28 *Paměť národa Plzeňský kraj, V ghettu Terezín skončilo 526 transportů [...]*, in: Facebook, 24. 22. 2021, <https://1url.cz/OrOY9> [náhled 13. 8. 2023].

29 *Paměť národa Plzeňský kraj, Ať mladí posunou naši zemi dál, než jsme to dokázali my [...]*, in: Facebook, 23. 11. 2021, <https://1url.cz/BrOY6> [náhled 13. 8. 2023].

30 *Paměť národa Plzeňský kraj, Včera jsme u našeho plzeňského políčka vlčích máků a výstavy [...]*, in: Facebook, 12. 11. 2021, <https://1url.cz/ErOYA> [náhled 13. 8. 2023].

31 *Paměť národa Plzeňský kraj, Včera byly v sále zastupitelstva předány [...]*, in: Facebook, 17. 11. 2021, <https://1url.cz/PrOnJ> [náhled 13. 8. 2023].

32 *Paměť národa Plzeňský kraj, Miloš Vystrčil: Doba je taková, jací jsme my*, in: Facebook, 27. 11. 2021, <https://1url.cz/trOne> [náhled 13. 8. 2023].

33 *Paměť národa Plzeňský kraj, Přidejte se k pražským oslavám Festivalu svobody [...]*, in: Facebook, 16. 11. 2021, <https://1url.cz/GrOni> [náhled 13. 8. 2023].

Druhý typ nazývám *zajímavý dějepis*. Zastoupený je nejvíce ve skupině *Učitelé sobě*. Jeho cílem je s využitím nových materiálů a poznatků zvýšit kvalitu výuky. Inovace v tomto případě nespočívá v oborově didaktickém promyšlení obsahu a cílů, ale využívá pomůcky s prvky hravosti, zábavy a akce³⁴ a zprostředkování historických zajímavostí v publicistických textech, ve kterých se běžně mluví o záhadách, exkluzivitě a atraktivitě.³⁵ Příspěvky nejsou zpravidla provázeny žádným textem, respektive je v nich vyjádřena poptávka po zprostředkování materiálů, které umožní téma hodin uchopit přehledně a zajímavě.

Posledním definovaným typem je *gramotnostní dějepis*, ukotvený v konstruktivistické pedagogice a současných oborově didaktických konceptech, respektive kompetencích historického myšlení.³⁶ Žáci se v takto pojatém dějepise neučí pouze znát historická fakta, ale poznávají minulost prostřednictvím aktivní práce s historickými prameny. Učí se přemýšlet podobně jako historikové a historičky, protože odpovídají na náročnější historické otázky, které směřují do kognitivně vyšších znalostních dimenzí (tzv. koncepty historického myšlení, respektive konceptuální, procedurální a metakognitivní znalosti).³⁷

Jestliže vyjdeme z premisy, že převažující výuka dějepisu je konzervativně orientovaná na reprodukci a porozumění faktům,³⁸ vyžaduje gramotnostní dějepis, aby učitelé nezaměřovali pozornost pouze na techniky předávání obsahu, ale reflektovali například formulování cílů s přihlédnutím k jejich hierarchii, výběr historických

-
- 34 Radek SÁRKÖZY, *Jak vytvořit film na základě otevřených zdrojů? Hanka tvoří film o rozpadu SSSR*, in: Facebook, 2. 11. 2021, <https://1url.cz/frbo5> [náhled 13. 8. 2023]. Příspěvek odkazuje na YouTube kanál European Network for Remembrance and Solidarity. Markéta EMMER ILLOVÁ, *Píše sa rok 1987 [...]*, in: Facebook, 19. 11. 2021, <https://1url.cz/3rbob> [náhled 13. 8. 2023]. Příspěvek propaguje rolovou hru slovenské organizace PCDS. Věra GOŠOVÁ, *17. listopad — černobílý Lapbook*, in: Facebook, 6. 11. 2021, <https://1url.cz/HrboP> [náhled 13. 8. 2023]. Příspěvek propaguje materiál obchodu LOGOŠÍK.CZ.
- 35 Radek SÁRKÖZY, *Speciální podzemní radar odhalil neuvěřitelný objev v Mexiku [...]*, in: Facebook, 2. 11. 2021, <https://1url.cz/xrOnN> [náhled 13. 8. 2023]. Příspěvek odkazuje na web MagazinPlus.cz. TÝŽ, *Záhada tajemných Etrusků je vyřešena [...]*, in: Facebook, 9. 11. 2021, <https://1url.cz/frOnH> [náhled 13. 8. 2023]. Příspěvek odkazuje na web ČT24. TÝŽ, *Hledači na Rakovnicku našli zlatý poklad nevyčísitelné hodnoty*, in: Facebook, 11. 11. 2021, <https://1url.cz/hrOnq> [náhled 13. 8. 2023]. Příspěvek odkazuje na web Novinky.cz.
- 36 Stéphane LÉVESQUE — Penney CLARK, *Historical Thinking: Definitions and Educational Applications*, in: S. A. Metzger — L. McArthur Harris (edd.), *The Wiley International Handbook*, s. 117–148. Srov. H. HAVLŮJOVÁ — J. NAJBERT, *Proměna cílů*.
- 37 K taxonomii cílů viz Lorin W. ANDERSON — David R. KRATHWOHL, *A Taxonomy for Learning, Teaching and Assessing*, New York 2001.
- 38 Podle údajů České školní inspekce mezi všemi školními předměty právě učitelé dějepisu sdílejí nejsilnější konsenzus o efektivitě frontální formy výuky a vyučovacích metod založených na transmisivním modelu vzdělávání. Z dat ze školních let 2016/2017 i 2017/2018 vyplývá, že v dějepise je frontální styl výuky ve srovnání s jinými předměty přítomen nejvíce (2016/2017), případně se řadí, spolu s biologií a výchovou k občanství, k těm nejfrontálnějším. V těchto dvou letech bylo hospitovaných dohromady téměř 500 hodin dějepisu. Přístupné z https://1url.cz/@dejepis_CSI [náhled 13. 8. 2023].

pramenů, potenciál historického obsahu pro rozvoj historického myšlení a dovedností nebo zapojovali techniky formativně pojatého hodnocení.

Takto didakticky zaměřené příspěvky nacházíme ve skupině *Učitelé sobě i Nápadý na sdílení* jen minimálně,³⁹ avšak jednoznačně dominují ve skupině *Starší dějiny*. Příspěvky přitom mají široké obsahové zaměření, pokrývají témata od starověku po první světovou válku, didakticky se jedná o široké portfolio témat, zahrnující například perspektivizaci minulosti a posouzení věrohodnosti pramenů, využití různých médií a technik jejich analýzy, proměny historického významu a interpretací osobností (sv. Václav, sv. Jan Nepomucký) i dějinných epoch (starověké civilizace), hodnocení žáků multiple-choice testy nebo s využitím žákovských portfolií, případně sdílení zkušeností s badatelskými programy vzdělávacích institucí.⁴⁰

Existence tří různých typů dokládá, že „inovace“ dějepisné výuky je v online prostředí zasazena do širokého významového pole. Každé ze zmíněných pojetí inovace s sebou nese problematické aspekty, které by bylo vhodné blíže zkoumat. Zde je naznačím pouze rámcově.

Dějepis orientovaný na komemoraci zpravidla nenabízí ověřené metodiky, ale výběrové obsahy prosazující specifickou politiku paměti. Je relevantní se ptát, do jaké míry je tato politika paměti reflektována a jaké konsekvence má pro rozvíjení oborově specifických cílů a kultivaci historického vědomí.⁴¹ Dějepisný obsah orientovaný

³⁹ Ilustrativně např. Petr KRÍSTEK, *Ahoj kolegové, jsem začínající učitel dějepisu [...]*, in: Facebook, 9. 11. 2021, <https://1url.cz/frb1o> [náhled 13. 8. 2023]. Jeden s diskuzních příspěvků např. doporučuje soutěž pro žáky EUSTORY nebo Lidice pro 21. století (<https://www.lidice21.cz>) slovy: „Tato soutěž užívá i interpretaci pramenů a analýzu textů. Nebo EUSTORY, ta je zaměřena zase na vlastní projektovou a badatelskou činnost. Jsou mnohem progresivnější a smysluplnější než např. Dějepisná olympiáda (i ta se ovšem v posledních letech zlepšila) nebo jen ryze vědomostní soutěž v Chebu.“

⁴⁰ Výběrově např. Olga KOVAŘÍKOVÁ, *Zdravím všechny a začerstva sdílím tip [...]*, in: Facebook, 8. 11. 2021, <https://1url.cz/Orb1u> [náhled 13. 8. 2023]. Příspěvek odkazuje na metodiky Muzea města Prahy s názvem *Hodiny dějepisu s metodikou*, <https://1url.cz/bus7V> [náhled 13. 8. 2023]. Jiří KAREN, *Sdílím článek [...]*, in: Facebook, 10. 11. 2021, <https://1url.cz/9rbuK> [náhled 13. 8. 2023]. Článek s názvem *Mohli jsme žít jinak. Jak dva sociální vědci přepsali dějiny lidské civilizace*, publikovaný na serveru Respekt.cz, je překladem eseje Williama Dere-siewiczze z časopisu *The Atlantic* o významu knihy Davida Graebera *The Dawn of Everything: A New History of Humanity* (2021). Jiří KAREN, *Příčiny Francouzské revoluce*, in: Facebook, 12. 11. 2021, <https://1url.cz/8rbu1> [náhled 13. 8. 2023]; Olga KOVAŘÍKOVÁ, *Zdravím tuto progresivní skupinu a přicházím s experimentem [...]*, in: Facebook, 18. 11. 2021, <https://1url.cz/zrb1z> [náhled 13. 8. 2023]; Josef ČEPIČKA, *Zrušil někdo z vás sešity [...]*, in: Facebook, 16. 11. 2021, <https://1url.cz/arbue> [náhled 13. 8. 2023].

⁴¹ Více k hodnotovým východiskům v historickém vzdělávání viz např. Jaroslav PINKAS, *Hodnoty a hodnocení v dějepise*, *Historie – Otázky – Problémy* 9, 2017, č. 2, s. 57–71. K politice paměti viz Jaroslav NAJBERT, *Období normalizace jako předmět dějepisného a občanského vzdělávání*, in: Kamil Činátl — Jan Mervart — Jaroslav Najbert (edd.), *Dějiny v diskusi. Podoby československé normalizace*, Praha 2018, s. 181–232. Srov. Hana HAVLŮJOVÁ — Jaroslav NAJBERT, *Hledání nového konsensu: Učíme dějepis ve veřejném zájmu?*, *Historie – Otázky – Problémy* 10, 2018, č. 1, s. 15–31.

na zajímavosti a zábavné formáty může žáky aktivizovat a motivovat. Vyvolává však pochybnosti o cílovém zaměření výuky,⁴² může navíc zábavnou formou zprostředkovávat problematiku interpretace a narativy, jako například ve skupině *Učitelé sobě*.⁴³ Gramotnostně orientovaný dějepis je naproti tomu v souladu se současnými oborově didaktickými trendy, vyznačuje se však konceptuální náročností a vysokými nároky, které klade na další vzdělávání učitelů.

JAK SE (NE)VYTVÁŘÍ PROFESNÍ KOMUNITA V DISKUZÍCH

Všechny tři skupiny si ve svých profilech vytyčují jako cíl „sdílení“ zkušeností a materiálů a mohou využít stejné prostředí facebookové domény ke vzájemné profesní podpoře. Přesto ve dvou sledovaných skupinách slovo sdílet (share) vesměs funguje v užším významu v podobě sdílení obsahu. *Nápady na sdílení* a *Učitelé sobě* tím nepřekračují formát běžné profesní skupiny na sociální síti. Pouze skupina *Starší dějiny* naplňuje širší význam sdílení — jak bude ukázáno dále, sdílet zde znamená také programově a pravidelně se s někým dělit o zkušenosti, mít něco společného — sdílený diskurz, skupinový étos a kolektivní vědění.

Pokud bychom vycházeli z omezené měsíční sondy, můžeme vyslovit hypotézu, že pouze skupina *Starší dějiny moderně* vykazuje znaky komunity praxe (community of practice). Ty jsou předmětem odborného zájmu s ohledem na jejich potenciál přispívat k profesnímu rozvoji učitelů. Francouzský teoretik pedagogiky Étienne Wenger s kolegy v knize *Communities of Practice* definuje komunity praxe jako „skupiny lidí, kteří sdílejí zájmy, soubor problémů nebo vášní pro určité téma a kteří si prohlubují své odborné znalosti v této oblasti průběžnou interakcí“.⁴⁴ Fungující komunita je schopná vytvářet trvalou komunikaci „znalostní sociální strukturu“, která přebírá zodpovědnost za rozvoj, sdílení a udržování znalostí. Právě pravidelná interakce je nezbytná pro utváření pocitu sounáležitosti a vzájemnosti. Všechny tři skupiny mají potenciál zapojit se do interaktivního dialogu a diskurzivně utvářet kulturu učení tím, že budou sdílet a kultivovat své zkušenosti a nedostatky. Skupina *Starší dějiny moderně* je v tom nejúspěšnější. Důvody, proč tomu tak je, mohou být následující:

- 1) Znalostní kapitál ve formě skupinového sdílení vlastních příprav, materiálů a zkušeností z výuky, které jsou navíc ukládány do všem přístupného pracovního

42 Historik Peter Lee upozorňuje na fakt, že výuku dějepisu financuje stát a i proto by neměla „klesnout na pouhou zábavu nebo vzbuzování zájmu“. Takové cíle mohou podle něj bez čerpání veřejných prostředků plnit zábavní parky nebo počítačové hry. Viz Peter LEE, *History Education and Historical Literacy*, in: Ian Davies (ed.), *Debates in History Teaching*, London 2011, s. 65.

43 Viz už dříve zmiňovaný klip *História Česka a Slovenska v Kocke* (https://1url.cz/@youtube_historia).

44 Étienne WENGER — Richard A. MCDERMOTT — William M. SNYDER, *Cultivating Communities of Practice. A Guide to Managing Knowledge*, Cambridge 2002, s. 4. Srov. Ch. N. GUNAWARDENA a kol., *A Theoretical Framework*.

prostředí Padlet,⁴⁵ takže se z nich stává volný statek. Kvalita jednotlivých materiálů je různá a vyžaduje dodatečnou analýzu, lze v nich nicméně identifikovat inspirační zdroje technik programu RWCT a současných oborově didaktických autorit, jako jsou Stanford History Education Group (SHEG) nebo Peter Seixas.⁴⁶

- 2) Mentoring. Ve skupině nepůsobí pouze správci a moderátoři skupiny, ale v diskuzích aktivně vystupují pedagogičtí lídři s dlouholetou praktickou zkušeností s výukou, kteří jsou současně schopni teoretické metareflexe a jsou ochotni investovat čas do komentování příspěvků a společného utváření významové sítě moderní, o badatelství opřené výuky.
- 3) Otevřenost zpětné vazbě. Autoři příspěvků programově vyžadují zpětnou vazbu, jejíž předávání je podpořeno diskurzivním prostředím charakteristickým otevřenou a respektující komunikací.
- 4) Spolupráce, sounáležitost a vzájemnost. Skupina byla založena na sdílené vizi zkvalitnění výuky starších dějin. Tento étos je každodenně stvrzován v diskuzích a motivuje členy k aktivnímu zapojení. Učitelé nechtějí pouze sdílet přípravy, chtějí přípravy společně vylepšovat, chtějí učit moderně starší dějiny. Vymezují se k diskurzu výuky moderních dějin, který výuce dějepisu dominuje.⁴⁷ To vytváří silnou skupinovou identitu a étos nositelů inovace, který může motivovat k aktivnímu zapojení více než prostředí v jiných skupinách.

Nyní budu tyto teze ilustrovat na příkladu několika diskuzních situací.

Prosba o tipy na exkurzi pro 7. třídu v Praze od uživatele JH⁴⁸ ve skupině *Učitelé sobě*, která zůstala bez jediné reakce, ilustruje absenci komunitního prostředí charakteristického vzájemností a sounáležitostí. Současně je krajním případem konzumerické role ve skupině, která omezuje budování znalostní sociální struktury — uživatel přichází do skupiny s prosbou o pomoc, ale nenabízí vlastní autorský obsah. Pokud se tato neaktivita opakuje, utváří se skupinová norma, která může vyústit v pasivitu a marginalizaci příspěvků od pedagogů z praxe — proč by učitelé žádali o pomoc kolegy, když mají opakovanou zkušenost s tím, že zůstane bez reakce, nebo s minimální odezvou? Tento mechanismus, který by bylo vhodné dále zkoumat na větším vzorku diskuzí, nabízí jedno z vysvětlení, proč ve skupinách *Nápady na sdílení* a *Učitelé sobě* tvoří tak velké procento obsahu dominující aktéři. Pokud převažují členové v roli konzumentů, nedokáže skupina zužitkovat potenciál různých kapitálů svých členů k profesnímu rozvoji.

Pro srovnání: běžný příspěvek ve skupině *Starší dějiny*, jako v tomto případě od uživatele RG, vypadá následovně:

⁴⁵ *Starší dějiny moderně — rozcestník*, https://1url.cz/@padlet_rozcestnik [náhled 13. 8. 2023].

⁴⁶ Sam WINEBURG — Daisy MARTIN — Chauncey MONTE-SANO, *Reading like a Historian: Teaching Literacy in Middle and High School History Classrooms*, New York 2011; Peter SEIXAS — Tom MORTON, *The Big Six Historical Thinking Concepts*, Toronto 2012.

⁴⁷ H. HAVLŮJOVÁ — J. NAJBERT, *Hledání nového konsensu*, s. 19–22.

⁴⁸ Jan HLADÍK, *Kolegové moji draží, chtěl jsem [...]*, in: Facebook, 29. 11. 2021, <https://1url.cz/XrOxU> [náhled 13. 8. 2023].

„Milé kolegyně a kolegové, dnes jsem se studenty (první ročník SŠ) vyzkoušel upravenou badatelskou lekci (z projektu SHEG) na téma 1. křížové výpravy a dávám k dispozici [...]“.

Překvapilo mne, jak to bylo pro některé studenty obtížné („Proč by ty dobové dokumenty měly být zkrácené?“ „Jak mám poznat, jestli to psal křesťan, nebo muslim?“ atd.) — dosud moc zkušeností s badatelskou výukou nemají, ale i tak to pro mě bylo překvapení, protože jiné podobně vystavěné lekce zvládli mnohem lépe. Tak uvažuji, čím to mohlo být. Budu rád za případně podněty ke zlepšení/zkušenosti.⁴⁹

Všimněme si klíčových obrátů „vyzkoušel jsem“, „dávám k dispozici“, „budu rád za podněty ke zlepšení“, které jsou doplněné o metareflexi žákovských výkonů. Na příspěvek reagovali mentoři Olga Kovaříková a Jiří Karen a další tři vyučující, kteří se podělili o své vlastní přípravy (celkem čtyři diskuzní vlákna a čtrnáct komentářů). Otevřenost a podporující prostředí, které může stimulovat autora i diskutující k precizaci metodiky a zkvalitnění vlastní praxe, ilustrují obraty použité v komentářích: „super nápad“, „díky za podněty“, „ještě by mě zajímalo“, „zkusím to adaptovat“, „přikládám jako nápadník“, „stahuji a přidávám si do materiálů“, „také přidám svou zkušenost“.⁵⁰

Neznamená to nutně, že by materiály byly precizní a „hotové“. Metodiky zde metaforicky odrážejí i povahu historického poznání a kvalitní výuky dějepisu — charakteristickým rysem sdílení a diskutování je neuzavřený charakter metodik, běžně formulovaná nespokojenost s jejich kvalitou („ale máme samé texty, chybí nám obrázky, rytiny, obrazy, artefakty“), přenechání metodiky ve formě volné licence k adaptování („chtělo by to fakt zařadit do nějaké promyšlené kompozice“), doplněné otázkami („Možná v tom pracovním listu by stálo za to položit konkrétnější otázky?“, „chtělo by to zlepšit tu badatelskou otázku“), na které běžně navazují vlastní návrhy („Jak se chovali křesťané v Jeruzalémě? Do jaké míry se dá věřit svědectví Raymonda d'Aguiliers? Proč?“, „Kterou kulturu bys hodnotil v té době jako morálně vyspělejší?“).⁵¹

Důležitým rysem sounáležitosti ve skupině *Starší dějiny* je fakt, že diskutující používají komunikační styl *peer-to-peer*, někteří se dokonce osobně znají, protože si v diskuzích tykají. Tento aspekt lze vysvětlit tím, že se členství ve skupině částečně překrývá s členskou základnou systémového projektu *Dějepis+*, jehož cílem je experimentálně ověřovat fungování učících se komunit v regionech po celé ČR. Rozbíhal se na začátku školního roku 2021/2022 a ve sledovaném období byla dokonce ve skupině propagována možnost stát se pozorovatelem na prezenčních setkáních.⁵² Uživatelé

49 Roman GÖTTLICHER, *Milé kolegyně a kolegové [...]*, in: Facebook, 30. 11. 2021, <https://1url.cz/orOAm> [náhled 13. 8. 2023]. SHEG provozuje webovou stránku *Beyond the Bubble: History Assessments for Thinking*, <https://sheg.stanford.edu/history-assessments> [náhled 13. 8. 2023].

50 R. GÖTTLICHER, *Milé kolegyně a kolegové*.

51 Tamtéž.

52 Jiří KAREN, *Mělo by britské muzeum [...]*, in: Facebook, 19. 11. 2021, <https://1url.cz/XrOml> [náhled 13. 8. 2023]. Příspěvek odkazuje na propagační klip *Představujeme projekt Dějepis+*, https://1url.cz/@dejepis_plus [náhled 13. 8. 2023].

se tedy mohli znát i z prezenčních seminářů a online prostředí využili k rozšíření kultury diskuzí osvojené v projektu.

Kolegiální kultura komunikace úzce souvisí s utvářením autority diskutujících-mentorů. Nepochota sdílet vlastní autorské přípravy může mít řadu příčin, jednou z nich může být formát mentoringu a povaha zpětné vazby. Uživatel DK ve skupině *Nápady na sdílení* v jednom příspěvku požádal o pomoc s pracovní listem:

„Dělám pracovní list z dějepisu a je tu jedna otázka se kterou si nevím rady. Jedná se tedy o anglickou revoluci a otázka zní: Zkus najít/ vymyslet důvod proč za Karla a parlament bojovali právě níže uvedené skupiny.

KRÁL

- A) Anglikánská církev
- B) Vyšší anglikánská katolická šlechta
- C) Část obchodníků

PARLAMENT

- A) Statkáři a obchodníci
- B) Drobnější vrstvy

Už si nevím rady... Myslíte že by mi tu mohl někdo pomoc?⁵³

Uživatel FK. Anglikanska katolická šlechta co je to za nesmysl? A když sám netušíte odpověď, jak to vůbec mohou dát děti?

Uživatel IJ. Církev a šlechta byla anglikánského vyznání a anglický král je hlavou anglikánské církve. Následovali ho tedy i z náboženských důvodů.

Uživatel KMP. A ti, co podporovali parlament chtěli spravedlivé daně a zákony. [...]

Uživatel DK. Dobře děkuji“

Všimněme si, že téma příspěvku se dotýká historických konceptů příčin a důsledků, respektive dobových perspektiv, které zahrnují otázky jako například proč došlo v Anglii ke sporu krále a parlamentu a jaké zájmy sledovaly jednotlivé skupiny aktérů. Otázka předpokládá aktivní činnost žáků (použita je formulace „vyhledat/vymyslet“), bez dalšího kontextu (například celkové podoby pracovního listu, charakteristiky zdroje informací) však nelze potenciál listu jednoznačně posoudit. Formulace příspěvku a reakce spíše naznačují, že se s tématem pracuje konzervativně ve smyslu paměťové reprodukce hotových, interpretačně uzavřených schémat. Tím je potenciál diskuze značně omezen už samotným příspěvkem — diskurzivně se mohou vyjednávat pouze faktograficky správné odpovědi. Autor příspěvku totiž poptává historický obsah, na otázku vyžadující znalost faktografie dostává odpovědi a děkuje za ně. Diskutující na sebe nereagují a vzájemně nerozvíjejí obsah svých příspěvků. Autorita uživatele se v této skupině zakládá na kvantitě faktografických znalostí. Autoritu v diskuzi má ten, kdo ví více než ostatní.

⁵³ Daniel KADLEC, *Zdravím měl by jsem [...]*, in: Facebook, 9. 11. 2021, <https://lurl.cz/yrOm4> [náhled 13. 8. 2023].

Mentoring uživatele FK není projev pedagogického lídrovství, ale nerespektující vztah „mentorování“, charakteristický komunikačním faulem osobního útoku („nemsyl, netušíte odpověď“). Jakkoliv můžeme s ohledem na pedagogickou teorii souhlasit s obsahem sdělení (kritika pamětního učení faktografie, kterou si neosvojil ani pedagog sám), tato forma zpětné vazby je pro utváření komunity praxe zcela nevhodná.

Paradoxní pointou této diskuze je fakt, že anonymní prostředí sociální sítě a nízká úroveň komunitní sounáležitosti způsobily, že si reagující uživatelé nepovšimli, že diskutují nikoliv s učitelem, ale s žákem, který s největší pravděpodobností na stránce hledal odpověď na zadanou domácí práci.⁵⁴

Podobnou autoritativní reakci, charakteristickou objektivistickým přístupem k dějinám a výuce historie, vyvolal i příspěvek studentky magisterského studia ve skupině *Nápady na sdílení*. Požádala vyučující o sdílení zkušeností s použitím médií při výuce tématu napoleonských válek. Navrhla využití karikatur. Uživatel PK reagoval slovy: „Proč karikatury...? Chceme učit historii, nebo její pokřivený obraz?“⁵⁵ V navazující diskusi lze vyzorovat snahu uživatele PK vymezit se vůči domnělému neprofesionálnímu komunikačnímu stylu autorky příspěvku namísto toho, aby se vyjadřoval k jádru didaktického problému, kterým je efektivita zapojení médií do výuky.

Ilustrované případy nejsou vzhledem k malému vzorku analyzovaných diskuzí statisticky významné, navíc v diskuzních vláknech vždy převážila ochota dalších členů reagovat na žádosti pozitivně. Pomáhají však zviditelnit kvalitativní rozdíl v povaze uplatnění autority a mentoringu u skupiny *Starší dějiny*, které se vyznačují odlišnou kulturou diskuze. Pro ni je typické otevřené bezpečné prostředí a odlišná kvalita vztahů. Autorita pedagogického lídra Jiřího Karena není definována pouze detailní znalostí historické faktografie, ale schopností otvírat didaktické problémy a vnášet do komunity inovativní uchopení tradičních formátů, jako je například hodnocení.

Ve dvou příspěvcích otvírá Karen otázkami „Jak sestavit test k badatelské výuce?“⁵⁶ a „Má takový test smysl?“⁵⁷ problém ověřování výukových cílů s využitím uzavřených testových otázek. Vychází při tom ze zahraniční didaktické teorie (angloamerická metodika SHEG, francouzské analyticko-syntetické učebnice), využívá vážené multiple-choice otázky, které jsou na jednu stranu náročné pro konstrukci, ale na druhou stranu odráží interpretativní povahu historie v duchu historické gramotnosti.⁵⁸

54 Jeho věk, který je dohledatelný z obsahu sdíleného na jeho osobním profilu, ostatně vysvětluje i pravopisné chyby a stylistickou neobratnost příspěvku, která vyprovokovala k reakci zejména prvního uživatele FK.

55 Šárka GABRHELOVÁ, *Krásný večer, dokončuji magisterské studium [...]*, in: Facebook, 2. 11. 2021, <https://1url.cz/rr07f> [náhled 13. 8. 2023].

56 Jiří KAREN, *Jak sestavit test k badatelské výuce?*, in: Facebook, 3. 11. 2021, <https://1url.cz/Kr5SS> [náhled 13. 8. 2023].

57 TÝŽ, *Má takový test smysl?*, in: Facebook, 10. 11. 2021, <https://1url.cz/6r5Sg> [náhled 13. 8. 2023].

58 Princip vážených multiple-choice otázek lze vystihnout následovně: neexistuje pouze jedna správná odpověď na historické otázky; kvalitu interpretací a tím pádem i odpovědí lze odlišit na základě promyšlených kritérií.

Jiří Karen podobně jako další aktivní členové skupiny běžně své příspěvky diskurzivně rámuje jako otevřený problém k řešení. Nejen že se mu tím daří vzbudit zájem a reakce učitelů, ale skupina svými příspěvky překračuje úzkou oborově didaktickou profilaci a vzbuzuje zájem i mimo dějepisářskou komunitu. Na oba Karenovy příspěvky o testování historické gramotnosti reagoval obecný didaktik Robert Čapek, známý v pedagogické komunitě jako *Líný učitel*.⁵⁹ Náměty k hodnocení ohodnotil pozitivně („nápadité“, „kvalitnější test než 99 % obvyklých testů v českých školách“) a současně kriticky s ohledem na úroveň očekávaných výstupů, délku i povahu otázek („Test neobsahuje jedinou individualizovanou nebo diferenciovanou otázku“).⁶⁰

Vzájemné reakce obou autorů-mentorů jsou ukázkou setkávání oborově didaktického i obecně didaktického diskurzu — jevu, se kterým se nesetkáváme v jiných facebookových skupinách. Oba autoři precizují své pozice. Čapek nejdříve konstatuje, že „některé odpovědi jsou takové, že žák nemusí myslet, stačí mu jen vyloučit vtipy a nesmysly a je to.“⁶¹ Karen s ním nesouhlasí a obhajuje vážené multiple-choice otázky jako nový koncept badatelského dějepisu a současně vysvětluje, v čem udělal nutný kompromis oproti ideálu, protože bylo nutné najít rovnováhu mezi běžně deklarovanou povinností „testování a známkování“ při současném zapojení „nějaké práce s texty a prameny“.⁶² V závěru je v diskuzi zmíněn benefit automatického opravování otázek v prostředí Google Forms, které šetří čas a nabízí žákům bezprostřední zpětnou vazbu.

Právě díky kritické a současně formativní zpětné vazbě mohl Karen vysvětlit jeden z principů moderní výuky opřené o práci s historickými prameny. Příspěvky o hodnocení ilustrují, jak je ve skupině *Starší dějiny* utvářen diskurz historické gramotnosti a badatelského dějepisu. Nejedná se pouze o diskurz akademický, protože jeho integrální součástí je „aspekt praxe“ — osobní pedagogická zkušenost, stejně jako neustálá potřeba zohlednit modelové problémy a překážky běžných učitelů.

Domnívám se, že právě tato specifická podoba diskurzu může být cestou, jak efektivně přispět k profesnímu rozvoji členů skupiny, protože teorii historické gramotnosti transformuje do podoby akceptovatelné učiteli, nacházející se v zóně jejich profesního rozvoje. Učitelé se nemusí aktivně zapojovat do diskuzí, nicméně už tím, že sledují odborné diskuze pod příspěvky, si přinejmenším pasivně a někteří i aktivně osvojují diskurz historické gramotnosti a přebíráním metodik postupně krok za krokem proměňují i svou vyučovací praxi. K této tezi mě opravňuje závěrečný komentář v diskuzním vláknu od jedné učitelky:

„Uživatelka MM: Hoši Jiří Karen a Líný učitel! Vy se mi líbíte 😊 Jste moje neustálá inspirace a uklidňujete mne — ano, učím dějepis jinak. Ne, nehrajeme si, ale prohlubujeme historickou gramotnost 😊 [...]. Mohla bych test použít/využít tak, že bych ho lehounce upravila? 🙏“⁶³

59 *Líný učitel*, <https://robertcapek.cz> [náhled 13. 8. 2023].

60 J. KAREN, *Jak sestavit test k badatelské výuce?*; TÝŽ, *Má takový test smysl?*.

61 Tamtéž.

62 Tamtéž.

63 Tamtéž.

DĚJINY MODERNĚ NA FACEBOOKU?

Sonda do měsíčního života fungování tří dějepisařských skupin na Facebooku přinesla několik významných zjištění. Zaprvé byly identifikovány tři dominantní typy obsahu příspěvků, každý z nich převažující v jiné skupině — komemorující, zábavný a gramotnostní. Definované typy současně odrážejí i specifická epistemická východiska a pojetí inovace v dějepisu. Analýza prokázala, že skupina *Starší dějiny moderně* si nejlépe utvořila specifickou kulturu diskuze a sdílení, která z ní tvoří funkční komunitu praxe se sdíleným étosem a identitou nositelů inovace. Facebooková komunita *Starší dějiny moderně* může nejlépe přispívat k profesní přípravě budoucích i stávajících učitelů a učitelek v duchu osvojování oborově didaktických cílů. Kvalita sociální znalostní struktury komunity a mentoring pedagogických lídrů má potenciál pomáhat učitelům osvojit si diskurz historické gramotnosti a badatelského dějepisu a je příslibem pro kultivaci jejich vlastních postojů a metod.

Pluralita významového uchopení fenoménu inovace výuky dějepisu u tří analyzovaných komunit současně nabízí prostor pro další empirický výzkum. Jednak by bylo vhodné kvalitativní sondu rozšířit na delší časový úsek a předběžné závěry kvantifikovat. Současně lze formou hloubkových rozhovorů nebo focus groups se členy skupin ověřit, do jaké míry se s převažujícím skupinovým obsahem identifikují a jak ho transformují do své praxe.

Jestliže se stávající diskurz výuky dějepisu dominantně zaměřoval na výuku soudobých dějin, je relevantní se ptát, do jaké míry lze inovovat výuku soudobých dějin, aniž by žáci byli zapojováni do aktivního poznávání minulosti kontinuálně už od dřívějších ročníků. Pokud chceme systémově měnit výuku dějepisu, měli bychom právě komunitě *Starší dějiny moderně* věnovat navazující výzkumný zájem.

RÉSUMÉ:

The analysis of three Facebook communities that bring together Czech history teachers has identified three types of characteristic content, with each dominant in a different group. These types, labelled as commemorative, entertaining and literacy-oriented history, reflect specific epistemic assumptions and approaches to innovation in history teaching. The analysis has shown that the *Starší dějiny moderně* [Old history in a modern way] group has been the most successful in establishing a specific culture of discussion and sharing that makes it a functioning community of practice with a shared ethos and identity built around teaching innovation. Thematically, the posts there have focused on advanced issues in teaching theory and practice, such as developing the concepts of the discipline, inquiry-based approaches to teaching and formative assessment techniques. The quality of content and mentoring enables the community's member teachers to absorb the discourse of historical literacy and inquiry-based history and holds promise for cultivating their own attitudes and methods.

PhDr. Jaroslav Najbert, Ph.D., je učitel a didaktik dějepisu. Vyučuje na Gymnáziu Přírodní škola a na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy, působil v Oddělení vzdělávání Ústavu pro studium totalitních režimů. Věnuje se aplikaci teorie badatelského a projektového vyučování do školní praxe (najbert@prirodniskola.cz).